

РОЗДІЛ 6. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

РЕКОНСТРУКЦІЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА КОРДОНОМ

RECONSTRUCTION OF THE MECHANISM OF HIGHER EDUCATION STATE REGULATION ABROAD

На підставі закордонного досвіду за допомогою методу системної індукції реконструйовано механізм державного регулювання вищої освіти у країнах Європи і США. Виділено такі частини механізму: перехід університетів під юрисдикцію світської держави; концептуальні засади розвитку сфери вищої освіти; система управління сфери вищої освіти; формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти; фінансування вищої освіти; державне забезпечення якості освітніх послуг; звітність вищих навчальних закладів. Зумовлюючи і доповнюючи одна одну, частини механізму державного регулювання забезпечують поступальний розвиток сфери вищої освіти. Зведена у ранг державної політики звітність вищих навчальних закладів визнає досвід рушійною силою механізму державного регулювання сферою вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта, механізм державного регулювання, державна політика, державне фінансування, державне забезпечення якості, звітність у системі вищої освіти.

На основани зарубжного опыта с помощью метода системной индукции реконструирован механизм государственного регулирования высшего образования в странах Европы и США. Выделены следующие части механизма: переход университетов под юрисдикцию светского государства; концептуальные основы развития сферы высшего образования; система управления сферы высшего образования; формирование и реализация государственной политики в сфере высшего образования; финансирование высшего образования; государственное обеспечение качества образовательных услуг; отчетность высших учебных заведений. Обуславливая и

дополняя друг друга, части механизма государственного регулирования обеспечивают поступательное развитие сферы высшего образования. Построено в ранг государственной политики отчетность вузов признает опыт движущей силой механизма государственного регулирования сферы высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, механизм государственного регулирования, государственная политика, государственное финансирование, государственное обеспечение качества, отчетность в системе высшего образования.

A mechanism of state regulation of higher education in European countries and the USA has been reconstructed on the grounds of foreign experience, using the system induction method. The following parts of the mechanism have been singled out: transfer of universities into the jurisdiction of the secular state; conceptual principles of development of the field of higher education; the system of management of the field of higher education; generation and realization of the state policy in the field of higher education; higher education financing; state guarantee of the quality of educational services; accounting of higher educational establishments. Governing and supplementing each other, the parts of the state regulation mechanism provide the progressive development of the field of higher education. Accounting of higher educational establishments, raised to the rank of the state policy, considers experience to be the driving force of the mechanism of state regulation of the field of higher education.

Key words: higher education, the mechanism of state regulation, public policy, public finance, government quality assurance, accountability in higher education.

УДК 378.014.61 (100)

Загрянк Д.М.

к.е.н., докторант, доцент кафедри фінансів і кредиту
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Постановка проблеми. Коли чверть століття тому в Україні розпочалося реформування сфери вищої освіти (далі – СВО), за основу був прийнятий досвід розвинених країн Європи і США, оскільки їх СВО були визнані зразковими щодо оптимального поєднання державного регулювання і ринкового механізму самоорганізації. Очевидно, що, за відсутності власного досвіду, іншого шляху реформування не було як і те, що органи держуправління очолили ринкові реформи у СВО. Безумовність державницької позиції була обумовлена відсутністю у вітчизняних вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) комерційного досвіду. Через два з половиною десятиліття держава в особі

законодавчих і виконавчих органів влади продовжує ініціювати освітні реформи. Досвід реформування не дозволяє безапеляційно стверджувати, що вітчизняна вища освіта (далі – ВО) досягла значних за міжнародними мірками результатів, які підвищують її споживчу привабливість. На жаль, до теперішнього часу у суспільстві існує стійкий стереотип про те, що ВО за кордоном за якістю перевищує вітчизняну. Підтвердженням цього є щорічне збільшення кількості українців, які бажають отримати освіту у Польщі. Настільки очевидна проблема свідчить про необхідність зрозуміти механізм державного регулювання (далі – МДР) ВО у країнах Європи і США. Доцільно вдатися до

думки західних фахівців, яка акумулює, синтезує і оцінює інституційні та системні реформи ВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Масштаб теми передбачає окреме багатотомне дослідження. Тому для формату наукової статті будь-яку антологію праць з вибраної теми слід визнати випадковою і неповною. Саме несистематизована добірка праць якнайкраще відображає неупереджені погляди професійної спільноти на проблему результативності державного регулювання СВО. Р. Міддлхурст (R. Middlehurst) і П. Тейшейра (P. Teixeira) аналізували тенденції, проблеми та національні особливості управління у Європейському просторі вищої освіти (далі – ЄПВО) [1]. Д. Гуань (J. Guan), У. Нунез (W. Nunez) і Дж. Уелш (J. Welsh) розробляли інформаційну підтримку інституційної стратегії ВО [2]. Ф. Фрэнсіс (Ph. Francis) розглянув реконструкцію ВНЗ з огляду на майбутню кризу і план реформ ВО [3]. Д. Ділл (D. Dill) аналізував академічні зміни як результат державної політики та університетських реформ [4]. Е. Ель-Кавас (E. El-Khawas) убачав у державній політиці США прагнення до посилення контролю за діяльністю ВНЗ [5]. В. Рюегг (W. Rüegg), К. Шарль (C. Charle) і П. Гербод (P. Gerbod) в історичному аспекті аналізували відносини держави і університетів Європи з 1800 по 1945 рр. [6]. Б. Кларк (B. Clark) є класиком підприємництва у ВО [7]. Ю. Эндерс (J. Enders), Г. Де Бур (H. De Boer), Дж. Файл (J. File), Б. Йонгблед (B. Jongbloed) і Д. Вестерхайден (D. Westerheijden) цікавились європейськими реформами ВО [8]. П. Маасен (P. Maassen) із співавторами вивчає зв'язок соціально-економічних змін і реформ ВО [9]. Р. Кент (R. Kent) характеризував генеалогію та дихотомію відносин держави і ринку у СВО [10]. Д. Бок розглядає роль держави у функціонуванні СВО за правилами [11]. Аналіз публікацій довів єдність думок щодо входу ВО до сфери впливу держави. Головним є питання щодо меж державних повноважень у СВО. Слід визнати, що державне регулювання СВО зводиться до обмеженого кола питань. Останні логічно не пов'язані, що не дозволяє розглянути державне регулювання, як цілісний механізм, який відтворює професійні знання вищого рівня.

Постановка завдання. Мета публікації – реконструкція механізму державного регулювання вищої освіти у країнах Європи і США за допомогою методу системної індукції, що надає можливість задіяти резерви української вищої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомості у вищезгаданих публікаціях висвітлюють частини механізму державного регулювання СВО. Системна індукція за допомогою посилань дозволяє реконструювати МДР. Адитивність системи ВО зводить цей вид індукції до дедукції, тобто МДР має вигляд окремих частин. Перше

посилання – перехід університетів під юрисдикцію світської держави. В. Рюегг констатує, що у XIX ст. секуляризація перетворила університети Європи у світські заклади. Університети стали частиною національної політики, а професор перетворився на службовця світської і бюрократичної держави [6, с. 7]. Примітно, що протягом багатьох століть ВО еволюціонувала і без державного втручання. Перехід як історична подія мав принципове значення для західної вищої школи, оскільки припускав адміністративне підпорядкування, яке істотно обмежувало права і свободи університетів, у тому числі і майнові. Перехід мав істотні наслідки, які мають місце і у сучасній СВО.

Відносини влади і вищої школи перманентно розвиваються. Якщо до середини 1980-х років, на думку Р. Кента, дії урядів щодо ВО відрізнялися стабільністю, то після вони зазнали глибоких змін, оскільки освіта почала сприйматися як важлива економічна складова. Політична еліта країн зрозуміла необхідність регулювання СВО, а тому політика набула рис технократії. Відбулися концептуальні зрушення: ВО стала сприйматися як інституційний сектор суспільства, який можна оцінити і регулювати. Перетворення ВО на об'єкт політики зменшило наукову та освітню специфіку та підвищило сприйняття управліннями. Механізми фінансування та оцінювання ВО набули іншого змісту в термінах державної політики [10, с. 27, 28]. П. Маасен та інші звертають увагу на зростаючу важливість ВО щодо її політичних, соціальних і економічних ролей. ВО все більше розглядається, як розв'язання проблем навколишнього середовища, добробуту населення і навіть безпеки життя [9, с. 2]. Влада розуміє збільшення значення ВО у сучасному суспільстві, а отже, ще більше прагне підпорядкувати своєму впливу за допомогою методів державного регулювання.

В епоху глобалізації вплив держави на СВО слабшає. Д. Ділл розглядає більшу частину державного регулювання, як реакцію на зміни структури ринку під впливом технологічних змін. Автор справедливо зазначає, що Болонські реформи ВО стали реакцією на ринкові сили, які знаходяться поза межами контролю окремих ВНЗ і країн [4, с. 32]. Наднаціональні інтереси «розмивають» кордони національних СВО, що «підточує» державні устої у цій сфері.

На рис. 1 подано механізм державного регулювання СВО.

Таким чином, в історичному масштабі держава є новачком, який постійно шукає своє місце у СВО. Д. Бок наполягає на орієнтації держави на інтересах суспільства, а не ВНЗ, хоча законодавцям складно напрацювати мудрі і реалістичні правила [11, с. 212]. Протягом двох століть повноваження держави у СВО постійно змінювалися. Подібно до того, як національні інтереси у минулому під-

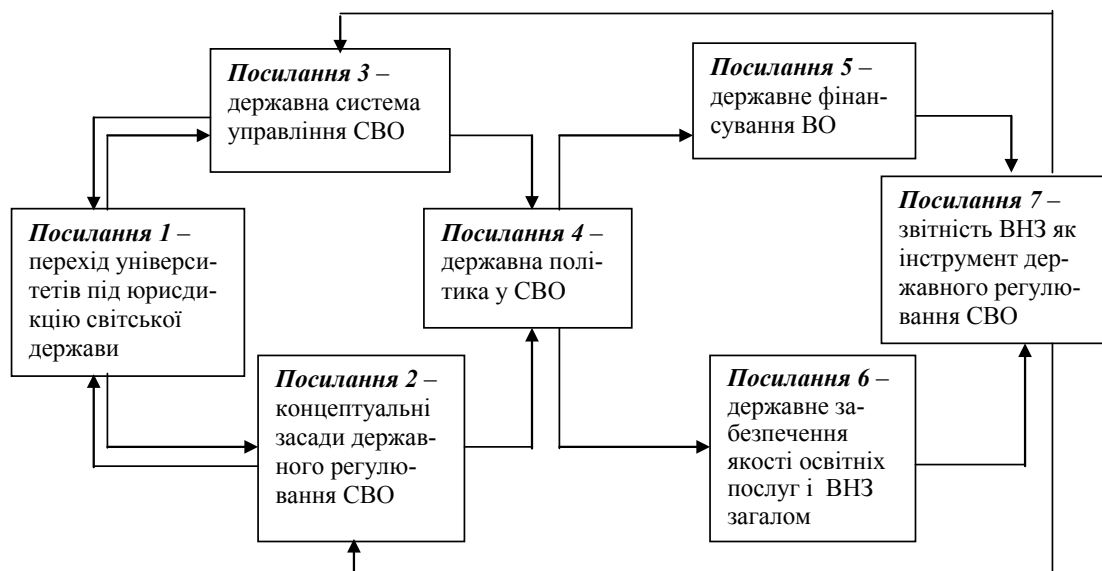

Рис. 1. Механізм державного регулювання СВО

корили своєму впливу ВО, так і в майбутньому наднаціональні або регіональні інтереси можуть перепідпорядкувати юрисдикцію освіти. Передумови такої реформації існують на сьогодні.

Дилема про первинність матерії і свідомості щодо частин МДР інтерпретовано у контексті черговості розгляду концептуальних засад або системи організації ВО. Оскільки перехід університетів під юрисдикцію світської влади насамперед передбачав зміну ідеології, то друге посилання відображає концептуальні засади розвитку СВО як частину МДР. В. Рюєгг порівнює у ХІХ ст. французьку модель ВО, засновану на наукових заслугах, владі і престижі професорів, із німецькою, заснованою на конкуренції і свободі [6, с. 7]. Роль держави у змінах СВО, на погляд Д. Ділла, характеризують поняття «неоліберальні реформи», «менеджеризм» і «нове державне управління» (далі – НДУ). Засновані на НДУ реформи мають національні риси, оскільки детерміновані історією країн [4, с. 23]. Історія доводить різноманітність форм при єдності принципів розвитку національних СВО. К. Шарль підкреслює, що французька, британська і німецька СВО з 1860 по 1940 рр. мали національні особливості, але в історії цей період знаменується як епоха диверсифікації, експансії та професіоналізації університетів [6, с. 23]. Отже, видове різноманіття підтверджує наявність загальних ознак у національних СВО. Пошук окремого у загальному і, навпаки, є відмітною рисою концептуальних засад державного регулювання цієї сфери.

Другою рисою слід уважати пошук кордонів державного регулювання СВО. Р. Міддлхурст і П. Тейшейра відзначають роль держави, як форми «сприяння і кооперації», коли вона створює умови досягнення ВНЗ результатів без втручання у їх

діяльність, або, як «ринок інженерії», коли вона задіє механізми попиту та пропозиції [1, с. 538]. Формати державного втручання відображають компроміс із механізмом ринкового саморегулювання.

Б. Кларка слід визнати теоретиком ВО, оскільки, на думку Д. Ділла, інституціональна модель ВО Б. Кларка трактує зміни ВО, як результат державної регламентації ринкових і соціальних норм. Сучасну політику реформ ВО Д. Ділл пояснює впливом «нової інституціональної економіки» [4, с. 22]. Р. Кент, посилаючись на Б. Кларка, стверджує, що правила гри у СВО визначає координація дій держави, ринку і академічної олігархії. Сполучення державних і ринкових ініціатив пронизує політику і суспільну свідомість у світовій СВО. У дискусії щодо дихотомії держави та ринку студенти і ВНЗ представлені – як економічні агенти, а держава – як регулятор їх дій. Розширення повноважень держави автор трактує, як сукупність можливостей, норм, правил та інституційних відносин, які демонструють ефективність дій уряду [10, с. 25–27]. Остання теза переконує у прихильності західних учених до ідей прагматизму, коли дії уряду демонструють державну політику. Отже, концептуальні засади є своєрідним індикатором життєздатності національної ідеї регулювання СВО. Засновані на досвіді засади ілюструють постійний пошук досконалих відносин.

Державне регулювання передбачає наявність бюрократичного апарату, функції якого реалізують державну політику у СВО. Третє посилання – система управління СВО як частина ДМР. Звертаючись до історії, П. Гербоуд указує на конфліктність відносин університетів з урядами Європи у ХІХ ст. – першій половині ХХ ст. Розбіжності були зумовлені політичними та ідеологічними моти-

вами, але зачіпали програми підготовки, бюджети ВНЗ і наймання викладачів [6, с. 100]. Світська влада зробила висновки. Р. Міддлхурст і П. Тейшейра виокремлюють інституційний і системний рівні механізму управління ВО. На системному функціонують національні та місцеві міністерства і відомства, наднаціональні органи Євросоюзу, міжнародні організації та органи управління ВНЗ. У ЄПВО відповідальність за ВО покладено на департамент уряду на чолі з міністром або розподілено між відомствами [1, с. 530]. Хоч автори і констатують наявність вивіренних часом форм і методів державного управління, однак конфлікт інтересів був відправною точкою у відносинах влади і світських ВНЗ.

Сучасна система управління СВО постійно оновлюється. Ю. Ендерс і співавтори пояснюють, що до 1990-х років предмет управління ВО становили відносини ВНЗ і держави. Їх ускладнення та збільшення кількості ВНЗ перетворили класичну форму управління з домінантою держави на багатосуб'єктне управління, що дозволило урядам упоратися з проблемами задоволення інтересів суперечливих груп [8, с. 6]. Автори підкреслили здатність системи управління СВО адекватно реагувати на ситуацію, вибираючи оптимальне розв'язання проблем.

Поряд з державними установами функціонують громадські організації, які представляють інтереси ВНЗ. Р. Міддлхурст і П. Тейшейра називають їх буфером між державою та ВНЗ. Поряд з міністерством, яке опікується ВО відповідно до законодавства, та відомствами, які фінансують і контролюють якість і зовнішню політику, функціонують об'єднання ВНЗ (Конференції ректорів, Асоціація університетів Європи), які лобіюють інтереси ВНЗ, заохочують взаємодію, співпрацю та обмін інформацією щодо практики управління [1, с. 530]. Отже, система управління СВО є симбіозом державних і громадських органів.

Третьою відмітною рисою є розподіл повноважень між держорганами і ВНЗ. К. Шарль згадує про гнітючий державний нагляд за університетами у ХІХ ст., коли призначені державою ректори несли відповідальність за ВНЗ [6, с. 57]. Д. Бок наголошує на наявності державних обмежень ВНЗ, навіть якщо вони не можуть їх узгодити [11, с. 212]. Р. Міддлхурст і П. Тейшейра підкреслюють законодавче закріплення на інституціональному рівні зв'язку ВНЗ з державою. У ВО існує загальний підхід, який визначає повноваження ради університету як вищого керівного органу, який підзвітний міністру освіти. Повноваження ради, як і статус президента, викладено у нормативних актах [1, с. 541]. З цього приводу Д. Ділл вважає, що державна політика спрямована на створення стимулів для університетів щодо розвитку і реформування колегіальних процесів, зміцнення наукового та навчального

потенціалів заради підвищення ефективності ВО. Складність ВО вносить невизначеність у контроль уряду за результатами діяльності університетів. Тому найефективнішим інституційним підґрунтям є колегіальний механізм керування університетською спільнотою [4, с. 34, 35]. Отже, для МДР властиве поєднання централізованих методів з колегіальним управлінням у ВНЗ.

Таким чином, для цієї частини МДР притаманні такі ознаки: поєднання традиційних форм і методів державного регулювання з діями неурядових організацій, які опікуються інтересами ВНЗ; перманентний перерозподіл повноважень держави між рівнями управління; зменшення державного тиску в управлінні СВО; баланс централізації і колегіальності в управлінні ВНЗ.

Четверте посилення – формування і реалізація державної політики як частини МДР. Політика формується державними органами відповідно до концептуальних засад. Р. Міддлхурст і П. Тейшейра вбачають мету реформування ВО у переході від моделі управління до моделі контролю, у якій держава розробляє правила і політичні цілі та інститути свободи і відповідальності у СВО. Натомість ВНЗ звітують перед суспільством за результати. Роль держави стає оцінною, а не директивною. Відбувається перехід традиційних форм академічного самоврядування до моделі управлінського самоврядування, яка більш ефективна завдяки орієнтації на потреби суспільства і клієнтів [1, с. 538]. По суті мова йде про реформування ролі держави у СВО, коли модернізуються не функції, а підхід до їх визначення. Переосмислення парадигми управління вимагатиме методів реалізації, які забезпечать інформацію для нових функцій держави.

Державна політика уточнює концептуальні засади та задає вектор розвитку СВО. Р. Міддлхурст і П. Тейшейра помічають перетворення влади у трьох напрямках: угору на наднаціональний рівень; униз до місцевої влади та ВНЗ; назовні у бік приватизації. Вони визначають європейські зміни в управлінні ВО гаслом: «Менше влади, більше управління». Зміна ідеології базується на баченні ринку, як механізму координації СВО, а державного управління, як підходу до модернізації освітніх послуг [1, с. 538]. Логіка одностороннього Ю. Ендерса теж заснована на різниці понять «уряд» і «управління». Вони наводять три аргументи зменшення влади на користь управління: фінансовий, коли розширення системи ВО потребує значних державних витрат; ідеологічний, коли відбувається зрушення у бік ринку як механізму координації ВО, а уряди виконують керівну функцію; інтернаціональний, коли глобалізація та європеїзація змінили межі національних систем і порушують питання перед урядами та ВНЗ [8, с. 7]. Стратегією реформування ВО Д. Ділл ува-

жав вивільнення ринкових сил шляхом прийняття конкурентних механізмів розподілу державної підтримки ВНЗ і перерозподілу прав на інтелектуальну власність [4, с. 23]. Усі автори впевнені у необхідності переорієнтації ролі держави в управлінні ВО, але при цьому держава не втрачає важелі управління. По суті йде боротьба за обмежені державні кошти та преференції ВНЗ у розпорядженні власним прибутком.

Державна політика діалектична за змістом. Д. Ділл наголошує, що національна політика «один розмір підходить усім» з акцентом на «жорсткі» результати наукових досліджень підриває корисну суспільству інституційну різноманітність. Дослідження довели, що застосовані у сучасній інноваційній політиці форми передачі знань не забезпечують регіональний розвиток. ВНЗ світового рівня мають технології і артефакти, які становлять інтерес у глобальному масштабі. Для більшості ВНЗ передача знань відбувається на локальному рівні і залежить від рівня розвитку регіону. ВНЗ задіяні у створенні фірм, модернізації галузей, підтримці і розширенні нових сфер діяльності, допомозі у переміщенні промисловості [4, с. 27]. Діалектика полягає в одночасній глобалізації та регіоналізації СВО. Посилення глобальних і регіональних перспектив не позбавляє уряд від обов'язків зі збереження і зміцнення національних інтересів.

Сучасну державну політику відрізняє утилітарність завдань. Урядові моделі централізованого управління ВО, на погляд Р. Міддлхурста і П. Тейшейри, змінюються на моделі стратегічного нагляду з вишуканими формами контролю та атестації. Трансформації у Європі спрямовані на автономію і підзвітність, зокрема, виконання державою стратегічних цілей і завдань. Уряди шукають показники оцінювання успіху політики та інституційної результативності [1, с. 541]. Таким чином, вищезазначені теоретичні уявлення зводяться до рівня звітності, яка дозволить уряду на інших позиціях формувати відносини у СВО.

Отже, державній політиці у СВО притаманні риси: усвідомлення необхідності зміни повноважень в управлінні СВО; діалектика урахування глобальних і регіональних тенденцій при збереженні національних інтересів; пошук компромісу з ринковим механізмом управління; утилітарність завдань під час зміни парадигми управління.

П'яте посилання – фінансування ВО як частина МДР, яка виникла одночасно з переходом під юрисдикцію світської влади та має виключно економічний характер. Аналізуючи європейську ВО на початку ХХ ст., К. Шарль звертає увагу на збільшення фінансової залежності університетів від держави. П. Гербод вважає фінансову та матеріальну залежність університетів від політичних систем загальним правилом багатовікового

розвитку ВО Європи [6, с. 60, 87]. Питання актуальне на сьогодні на усіх континентах. Ф. Френсіс звертається до законодавців США, які опікуються фінансовими витратами і користю державної ВО. Нестача коштів змушує президентів державних ВНЗ шукати інші джерела фінансування. Багато країн стикаються зі щорічними недофінансуванням ВО, яке оцінюється у мільярди дол. США [3, с. 3, 20]. Б. Кларк зазначає, що Університет Уоріка здобув вигоду усвідомивши ненадійність і ворожість партнерства з урядом Великобританії щодо фінансування [7, с. 67]. Проблема фінансового дефіциту загальна, але кожен ВНЗ намагається знайти свій шлях її розв'язання.

Дефіцит породжує системи розподілу обмежених ресурсів. Д. Ділл критикує конкурсний розподіл урядом фінансів, оскільки зростає розшарування системи ВО, а ресурси концентруються у науковій сфері. У країнах ОЕСР і США фінансування освіти і науки зосереджено у певних ВНЗ. Автор указує, що субнаціональні і регіональні влади фінансують дослідження ВНЗ як засіб стимулювання розвитку економіки. Проте органам місцевого самоврядування бракує політичної волі та досвіду, щоб завдяки експертним оцінкам фінансувати найбільш гідні проекти. Д. Ділл вважає, що ВНЗ потрібні стимули для досліджень і консультацій, орієнтованих на розуміння балансу можливостей закладів і потреб місцевої економіки [4, с. 24, 25, 27]. Зміщуючи акценти з національного на регіональний рівень уряд шукає компроміси фінансування. Відбувається перманентне коригування державної політики, орієнтоване на результат.

Таким чином, прийнявши під юрисдикцію, держава взяла на себе турботу про ВО передусім у частині фінансування. Брак коштів указує на нездатність держави належн піклуватися про ВО. Тому дії уряду націлені на модернізацію цього інструменту.

Шосте посилання – забезпечення якості освітніх послуг і ВНЗ цілком як частина МДР. Якість послуг ВНЗ – здатність задовольняти освітні потреби особистості відображає економічний зміст цієї частини механізму. Р. Міддлхурст і П. Тейшейр бачать основні тенденції реформ ЄПВО у законодавчих змінах щодо заснування ВНЗ і змін їх правового статусу. Перерозподіл повноважень між державою та університетами зумовив оновлення механізмів регулювання, зокрема системи акредитації [1, с. 238]. Отже, акредитація – інструмент забезпечення якості ВО.

У науковців США дбайливе ставлення до системи акредитації. Ф. Френсіс зазначає, що організації з акредитації ретельно контролюють якість стандартних програми ВНЗ. Незалежну акредитацію здійснюють 6 регіональних органів, які визнані Міністерством освіти і Радою з акредитації ВНЗ, та близько 80 органів з акредитації [3, с. 21]. Е. Ель-

Кавас вважає акредитаційні агенції США частиною державної відповідальності. Мережа регіональних агенцій охоплює країну, а їх оціночні коментарі гарантують якість ВО. Автор говорить про понад 60 агенцій, з оцінювання якості навчальних дисциплін і програм підготовки медиків, юристів, інженерів [5, с. 291]. Відсутність критики не означає, що система бездоганна, а лише свідчить, що вона влаштовує як державу, так і ВНЗ.

Європейці більш критичні за американців. П. Гербод стверджує, що уряди Європи з XVIII до XIX століття регулювали ВО за допомогою національних стандартів викладання медицини, права, мистецтва, а також науки. Модернізація ВНЗ вимагала викладання нових навчальних дисциплін і відмови від старих. Автор характеризує державне втручання у ВО у зазначений період, як агресивне і навіть імперативне [6, с. 90]. Характеризуючи сучасність, Д. Ділл переконаний у надмірній витратності зовнішньої експертизи та акредитації навчальних програм, задіяних у європейській політиці якості. З часом вони втрачають ефективність, оскільки колегіальність забезпечення якості суперечить тенденції підвищення автономії ВНЗ [4, с. 34]. Альтернативи акредитації не існує, а тому уряди і ВНЗ шукають прийоми і методи підвищення її результативності.

Таким чином, діючи в інтересах суспільства і людини, органи державного управління опікуються якістю ВО. Акредитація як інструмент державницького піклування ще не вичерпала можливості, а тому уряди і ВНЗ співпрацюють у напрямі вдосконалення прийомів і методів реалізації цього інструменту.

Сьоме посилання – звітність ВНЗ як частина МДР, яка оновлює зміст інструментів фінансування і якості ВО. П. Гербод звертає увагу на історичні коріння звітності. У другій половині XIX ст. у Європі існували вимоги (якість, акуратність, об'єктивність) до складання щорічної фінансової звітності університетами. Виключення становили гранди автономії Оксфорд і Кембридж, які могли дозволити певну апроксимацію до кінця XIX ст. [6, с. 117]. Дослідивши звітність країн у транснаціональному вимірі, Р. Міддлхурст і П. Тейшейра виявили тенденції: інтерес урядів до відповідальності визначає форми звітності ВНЗ; створення у багатьох країнах органів, відповідальних за підготовку звітної інформації для цілей уряду, абітурієнтів і їх батьків, майбутніх роботодавців; відповідальність урядів асоціюється із якістю ВО, а тому звітність орієнтована на вимоги акредитації [1, с. 540, 541]. Автори бачать у звітності метод відповідальності європейських урядів щодо забезпечення якості ВО.

Е. Ель-Кавас помічає, що на початку 1980-х років у США відбувся фундаментальний зсув у відносинах між державою та ВО. Низький рівень градації університетських програм і недостатня

турбота ВНЗ про якість успішності студентів обумовили появу інституціональної підзвітності. Зміни ставлення до звітності у ВО обумовили політику держави. Епізодичні звіти уряду, у яких зазначалися рік створення ВНЗ і списки дипломів, перетворились у всебічні річні звіти. Ведення ВНЗ звітності було ознакою зміни політики. Ефект виявився 1983 року завдяки публікації у ЗМІ рейтингу коледжів, який жваво обговорювався. Уведення звітності у 1980-ті роки переорієнтувало діяльність ВНЗ на державні потреби. За 20 років уряд навчився керувати системою звітності, яка сьогодні є потужним знаряддям у його руках. Звітність дозволяє уряду розв'язувати проблеми якості та результативності фінансування ВНЗ. Сьогодні більшість держав публікує оцінки ефективності діяльності ВНЗ, які поширюються у школах і ЗМІ, тобто підзвітність має інтернаціональний характер [5, с. 288–290, 295, 300, 301]. Автор не є адептом звітності, а лише коментує її причини та наслідки.

У професійному середовищі подані різні версії пояснення активізації звітності. Ю. Ендерс та інші бачать у звітності форму контролю якості, яка свідчить про перетворення державного контролю в інституційне управління заради ефективності та здатності реагувати на потреби суспільства [8, с. 5]. На думку Д. Гуань, У. Нунез і Дж. Уелш, зацікавлені у діяльності ВНЗ державні координаційні ради, органи акредитації та установи, що здійснюють інституційний рейтинг у США, оцінюють якість програм підготовки і ВНЗ залежно від їх типу і розміру. ВНЗ надають інформацію про вступ, демографію студентів, результативність навчання і т. д. Державні установи аналізують вплив інституційної політики на студентів і їх батьків, викладачів і співробітників, членів рад директорів, правників і громадських діячів. Звітність корисна і для адміністрації ВНЗ [2, с. 135, 136]. Автори пояснюють збір інформації турботою держави про якість навчання у ВНЗ. За допомогою інформації держава встановлює зворотний зв'язок, який демонструє дієвість інституційної політики у СВО.

Сприйняття звітності ВНЗ ілюструє реакція громадських організацій, які представляють їх інтереси. Е. Ель-Кавас звертає увагу на активність цих фондаций на етапі впровадження звітності. Створена 1986 року Американською асоціацією державних коледжів і університетів (AASCU) комісія розробила рекомендації щодо звітності ВНЗ. 1985 року Асоціація американських коледжів (AAC) опублікувала доповідь з питань реформи звітності ВНЗ. Американська асоціація ВО (AAHE) визначила тип питань і відповідей звітності. 1984 року AAHE організувала національну конференцію з оцінювання ВНЗ і щорічно спонсорує її проведення. AAHE видає ревію, які містять коментарі експертів щодо оцінювання. Журнал, видаваний AAHE, популярний серед тих, хто цікавиться

питаннями звітності [5, с. 292]. Отже, ВНЗ були готові до співпраці з урядом, оскільки не сприймають звітність, як утиск своїх прав і свобод.

Таким чином, звітність зведена у ранг державної політики щодо СВО, що визнає досвід рушійною силою МДР. Таке позиціонування звітності означає функціонування МДР за принципом «від досягнутого», що передбачає еволюційний розвиток СВО. Звітність забезпечує поступальний розвиток ВО, що дозволяє державі модифікувати форми і методи, зберігаючи принципи функціонування МДР.

Висновки з проведеного дослідження.

Викладене вище дозволяє зробити висновки. По-перше, метод системної індукції дозволив виділити частини як фрагменти цілісного МДР вищої школи країн Європи і США. Зумовлюючи і доповнюючи одна одну, частини МДР забезпечують поступальний розвиток СВО. По-друге, переслідуючи соціально-політичні цілі, МДР базується на економічних відносинах влади і суб'єктів СВО. Західні держави не опікують споживачів і поставальників освітніх послуг, а вказують вектори розвитку СВО. Уряд контролює якість, а також використання фінансів, які виділяє на освітні потреби. МДР застосовує економічні важелі впливу на ВО. По-третє, держава звела звітність у ранг державної політики у СВО. Наявність звітності дозволяє уряду адекватно реагувати на зміни у СВО, зберігаючи баланс інтересів сторін. По-п'яте, професійній думці іманентний сумнів щодо дієвості МДР освіти. Дискутується будь-який аспект державного регулювання СВО. По-шосте, відтворення МДР слід сприймати як альтернативу інноваційним і радикальним реформам СВО України, які протягом чверті століття націлені на пошуки єднання інтересів суспільства, особистості, бізнесу і ВНЗ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Middlehurst R. Governance Within the EHEA: Dynamic Trends, Common Challenges, and National Particularities / R. Middlehurst, P.N. Teixeira // *European Higher Education at the Crossroads Between the Bologna Process and National Reforms Part 1* [Eds A. Curaj, P. Scott, L. Vlasceanu, L. Wilson]. – Dordrecht : Springer Science+Business Media, 2012. – P. 527–552.
2. Guan J. Institutional Strategy and Information Support: The Role of Data Warehousing in Higher Education / J. Guan, W. Nunez, J. Welsh // *Best technology practices in higher education*; [edited by L. Lloyd]. – Medford : Published by Information Today, Inc., 2004. – P. 133–144.
3. Francis Ph. *Reconstructing Alma Mater : the coming crisis in higher education, a blueprint for reform* / Ph. Francis. – New York : Algora Publishing, 2006. – 201 p.
4. Dill D. D. *Public Policy Design and University Reform: Insights into Academic Change* / D. D. Dill // *Reforming Higher Education: Public Policy Design and Implementation*; [Eds. Chr. Musselin, P.N. Teixeira]. – Dordrecht : Springer, 2014. – P. 21–38. (Series «Higher Education Dynamics», Volume 41).
5. El-Khawas E. *The Push for Accountability: Policy Influences and Actors in American Higher Education* / E. El-Khawas // *Reform and change in higher education: Analysing Policy Implementation / Consortium of higher education research*; [Eds. A. Gornitzka, M. Kogan, A. Amaral]. – Dordrecht : Springer, 2005. – P. 287–304. (Series «Higher Education Dynamics», Volume 8).
6. *A History of the University in Europe. Volume III. Universities in the nineteenth and early twentieth centuries* / General Editor W. Rüegg. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 751 p.
7. Кларк Б. Р. *Создание предпринимательских университетов: организационные направления трансформирования* / Б. Р. Кларк ; пер. с англ. А. Смирнова. – М. : Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2011. – 240 с.
8. *Reform of Higher Education in Europe* / [J. Enders, H. de Boer, J. File and etc.] // *Reform of Higher Education in Europe*; [Eds J. Enders, H. F. de Boer, D. F. Westerheijden]. – AW Rotterdam : Sense Publishers, 2011. – P. 1–10.
9. *Change Dynamics and Higher Education Reforms: Effects on Education, Research, Governance and Academic Profession* / [P. Maassen, M. Nerland, R. Pinheiro and other] // *Effects of Higher Education Reforms: Change Dynamics*; [Eds. M. Vukasović, P. Maassen, M. Nerland, R. Pinheiro, B. Stensaker, A. Vabø]. – AW Rotterdam: Sense Publishers, 2012. – P. 1–16. (Series «Higher Education Research in the 21st Century», Volume 4).
10. Kent R. *State and Market in Higher Education: Genealogy and Insufficiencies of a Conceptual Dichotomy* / R. Kent // *State and Market in Higher Education Reforms : Trends, Policies and Experiences in Comparative Perspective*; [Eds. H. G. Schuetze, G. Á. Mendiola]. – AW Rotterdam : Sense Publishers, 2012. – P. 25-39. (Series «Comparative and International Education», Volume 13).
11. Бок Д. *Университеты в условиях рынка. Коммерциализация высшего образования* / Д. Бок ; пер. с англ. С. Карпа. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. – 224 с.